

3. STRUKTURÁLNÍ ANALÝZA

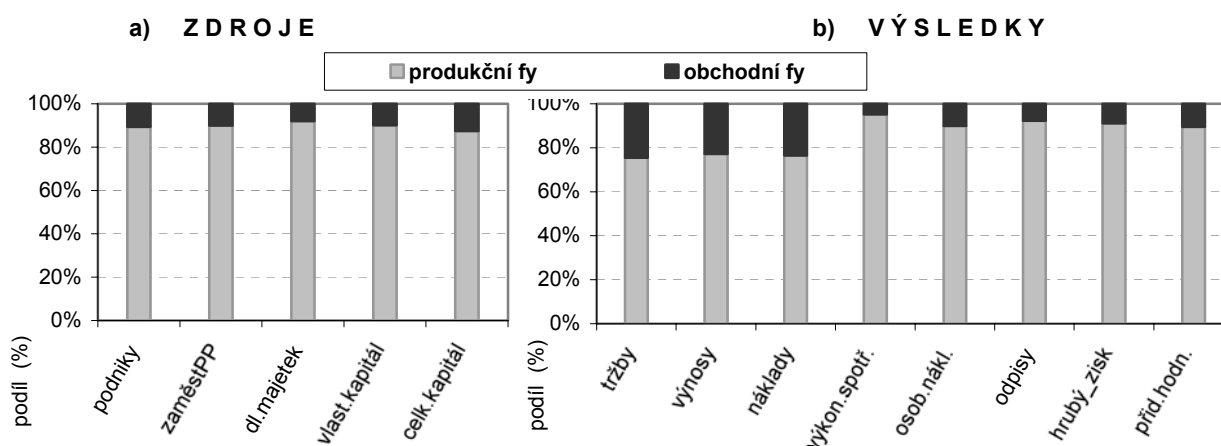
3.1 Celkové porovnání produkčních a obchodních podniků

Produkční podniky se 100 a více zaměstnanci představují cca 90 %_{celk} podíl celého souboru z hlediska počtu zaměstnanců i z hlediska vlastního kapitálu. Relativní náročnost na celkové kapitálové zdroje produkčních firem je mírně nižší, jak o tom svědčí podíl 87 %_{celk}.

Obchodní firmy tedy ve větší míře než firmy produkční využívají cizích zdrojů, pravděpodobně v souvislosti s vyšším využíváním krátkodobého - provozního kapitálu, jak o tom svědčí více než 24 %_{celk}-ní podíl na zásobách, jejichž doba obratu byla kratší než u podniků produkčních (34,6 proti 35,2 dnů).

Produkční firmy mají naopak mnohem vyšší relativní podíl na dlouhodobém nefinančním majetku (92 %_{celk}) - viz grafy 1.

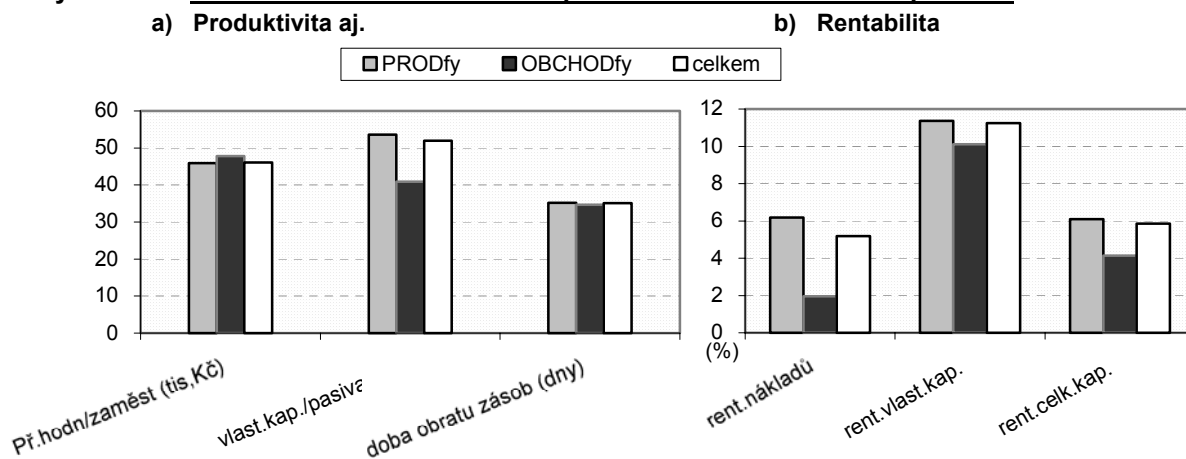
Grafy 1 Podíly hodnot produkčních a obchodních podniků

Relativní podíl produkčních podniků na přidané hodnotě byl stejný jako relativní podíl zaměstnanců (90 %_{celk}). Celkem malý je rozdíl v produktivitě práce, vyjádřené podílem účetní přidané hodnoty na zaměstnance produkčních a obchodních firem (46 proti 48 tis.Kč/měs), jejich průměrné měsíční mzdy pak byly stejné (17 tis. Kč/měs.).

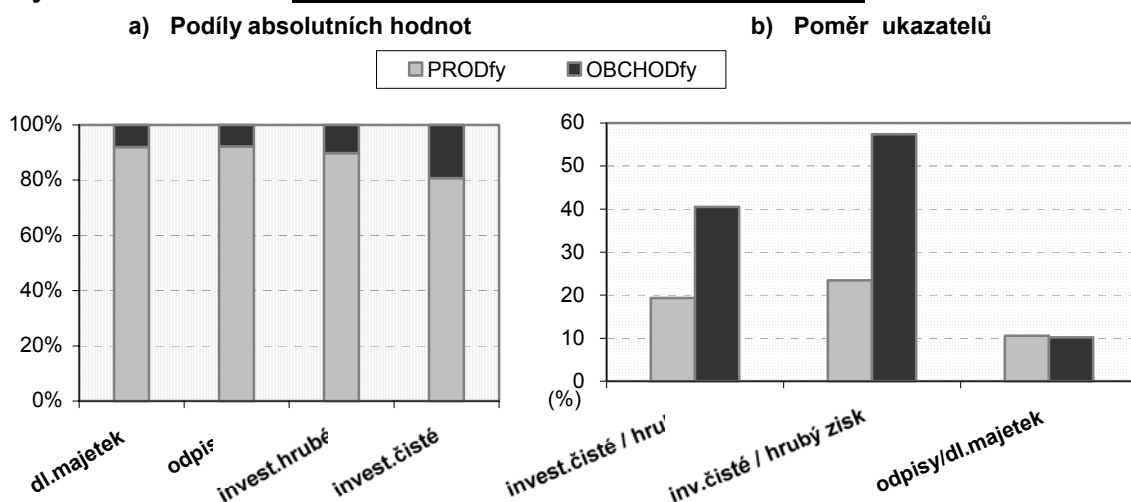
Podíl produkčních firem na hrubém zisku činil 91,2 %_{celk}. Byl přitom relativně značně vyšší, než podíl na celkových tržbách (75,5 %_{celk}) i než podíl na celkových nákladech (76,4 %_{celk}), což odpovídá rychlejšímu obratu u obchodních podniků. Tyto relace se pak promítají i do nižších hodnot ziskové marže, rentability nákladů i kapitálu obchodních firem než firem produkčních - viz tabulka f).

Grafy 2 Poměrové finanční ukazatele produkčních a obchodních podniků

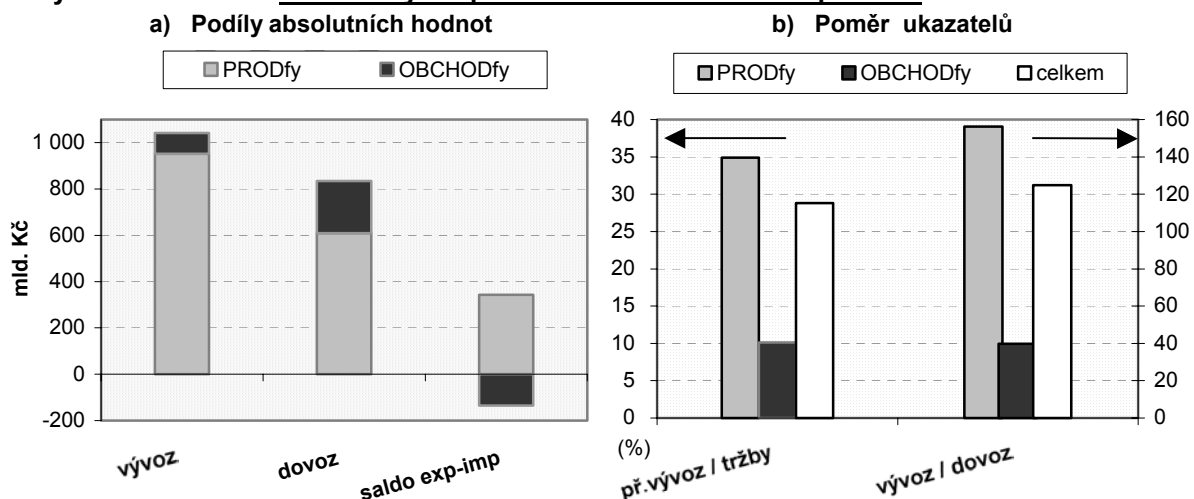
Ve sféře obchodních firem probíhají rozsáhlé investice zejména do nové výstavby. Vypovídá o tom více než dvojnásobný rozdíl mezi poměrem čistých a hrubých investic¹ u produkčních a obchodních podniků (19,3 a 40,5 %). Tento rozdíl je dán nižším podílem obchodních podniků na hodnotě dlouhodobého majetku - i na jeho odpisech - (cca 8 %_{celk}), než činí jejich podíl na celkových investicích do tohoto majetku (10,2 %_{celk}). Podíl obchodních podniků na čistých investicích (tj. na části investic převyšující hodnotu odpisů) je proto mnohem vyšší (19,3 %_{celk}) - viz grafy 3.

Grafy 3 Investice produkčních a obchodních podniků

Nejvýraznější rozdíl mezi obchodními a produkčními podniky spočívá v podílech na přímém vývozu a dovozu i jejich saldu - viz grafy 4. Produkční podniky vykázaly kladné saldo přímých vývozů a dovozů 343 mld. Kč, naproti tomu u obchodních podniků bylo toto saldo záporné - 135 mld. Kč. Zatímco podíl produkčních podniků na přímých vývozech byl 91,4 %_{celk} a podíl na přímých dovozech 73,1 %_{celk}, u obchodních firem činily tyto podíly 8,6 a 26,9 %_{celk}.

Grafy 4 Dovoz a vývoz produkčních a obchodních podniků

Shrnutí 3.1 Celkové porovnání produkčních a obchodních podniků

- U produkčních firem byla ve srovnání s firmami obchodními byla v roce 2003 potvrzena relativně vyšší náročnost na pracovní zdroje a na zdroje dlouhodobého kapitálu - počet zaměstnanců (90 %_{celk}), dlouhodobý hmotný a nehmotný majetek (92 %_{celk}) - než na zdroje provozní (např. tržby, náklady, zásoby (75 až 77 %_{celk}).

¹ hrubé investice = pořízení dlouhodobého hmotného a nehmotného majetku (vč. pozemků)
čisté investice = hrubé investice - odpisy

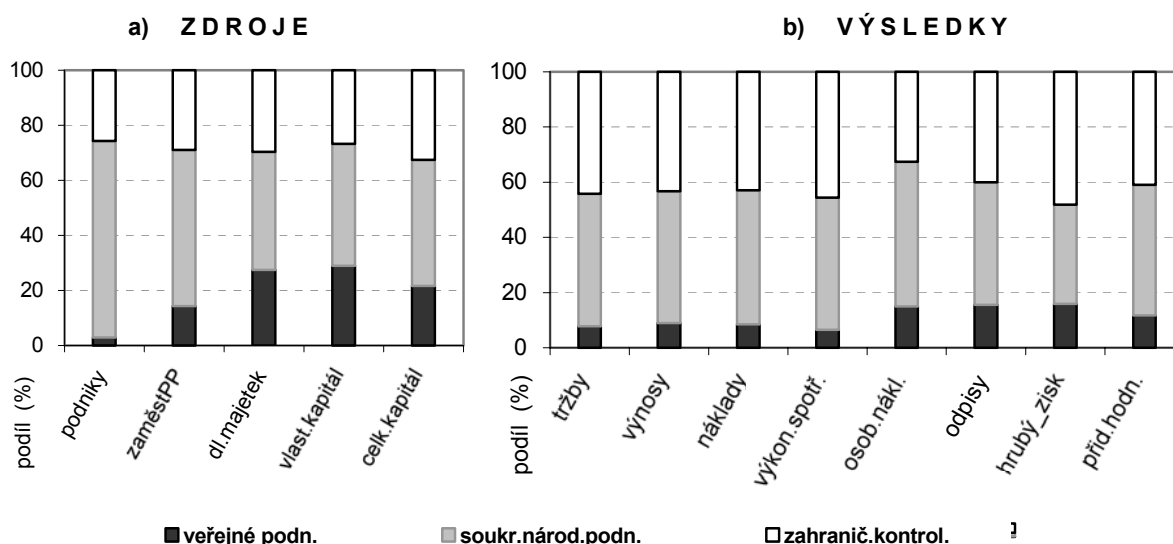
- Při uvedeném rozložení dlouhodobých a provozních zdrojů dosahují produkční a obchodní firmy srovnatelné produktivity a rentability vlastního kapitálu, vyšší obrat vede u obchodních firem k nižší rentabilitě nákladů a celkového kapitálu.
- Zatímco u produkčních podniků připadla značná část investic na prostou reprodukci existujícího dlouhodobého majetku, investice obchodních podniků byly určeny v mnohem větší míře k pořízování majetku nového.
- Rozdílnou roli mají produkční a obchodní podniky v zahraničním obchodě, resp. z hlediska vlivu na vývozní potenciál a obchodní bilanci celé ekonomiky ČR. Na vykrytí záporného salda vývozu a dovozu obchodních firem je potřeba cca 40 % kladného salda provozních podniků.

3.2 Produkční podniky

V kategorii podniků se 100 a více zaměstnanci mají produkční firmy dominantní postavení ve všech institucionálních sektorech z hlediska všech sledovaných ukazatelů zdrojových i výsledkových (podíly u různých ukazatelů se pohybují mezi cca 70 až 99 %) - viz tabulka II. v příloze. Výjimkou jsou pochopitelně tržby za prodané zboží, které u produkčních podniků představují necelých 15 %_{celk.} Druhou výjimku představuje saldo přímých vývozu a dovozu, jak bylo již dříve uvedeno, u produkčních podniků má toto saldo vysokou kladnou hodnotu na rozdíl od podniků obchodních, kde je toto saldo záporné.

Porovnání postavení - váhy produkčních podniků jednotlivých institucionálních subsektorů na základě vybraných finančních ukazatelů zdrojů a výsledků umožňují následující grafy 5 podílů u produkčních podniků - číselné hodnoty viz tabulka II. v příloze. Z těchto grafů je na první pohled zřejmé, že úroveň podílů zahraničních podniků vyjádřená pomocí různých ukazatelů je relativně stabilní, zatímco podíly domácích podniků soukromých i veřejných se výrazně liší v závislosti na ukazateli použitém k vyčíslení.

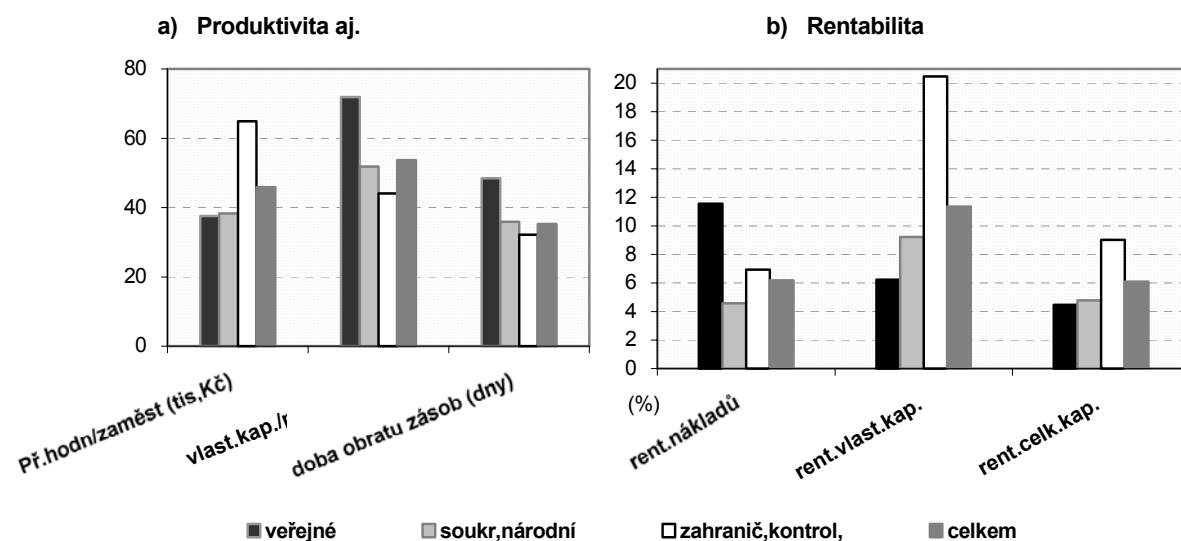
Grafy 5 Produkční podniky - podíly ISEKTORŮ

Vyšší úroveň podílů na hospodářských výsledcích (cca 40 %) než na zdrojích podnikání (cca 30 %) je u zahraničních podniků způsobena jejich vyšší produktivitou a rentabilitou, jak je zřejmé z grafického znázornění grafy 6.

Grafy 6

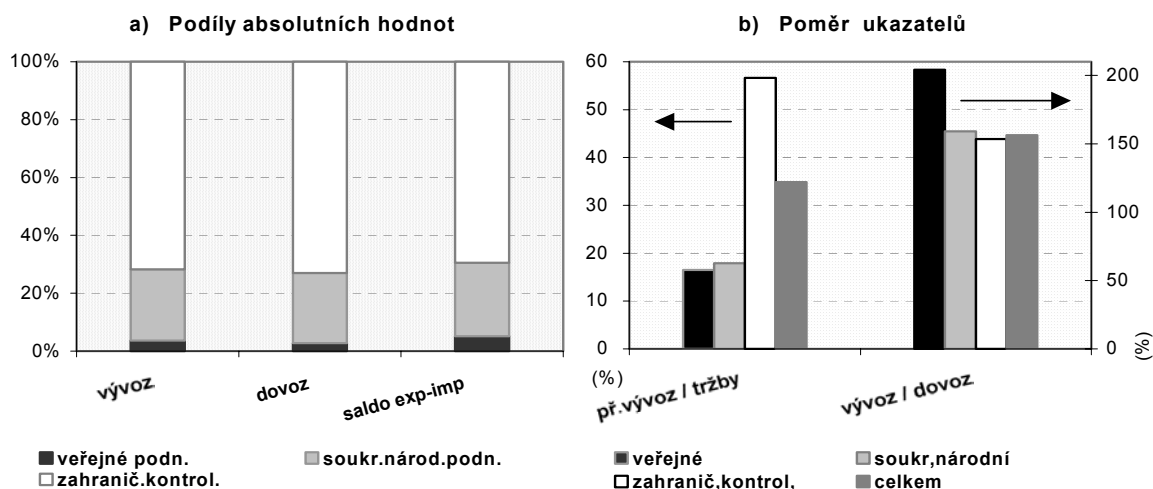
Produkční podniky - poměrové finanční ukazatele

Produkční zahraniční podniky mají nejvyšší váhu svým podílem na saldu vývozu a dovozu (69 %). O jejich vysokém vývozním potenciálu hovoří také výrazně nejvyšší podíl vývozu z tržeb (57 %).

Grafy 7

Produkční podniky - vývoz - dovoz

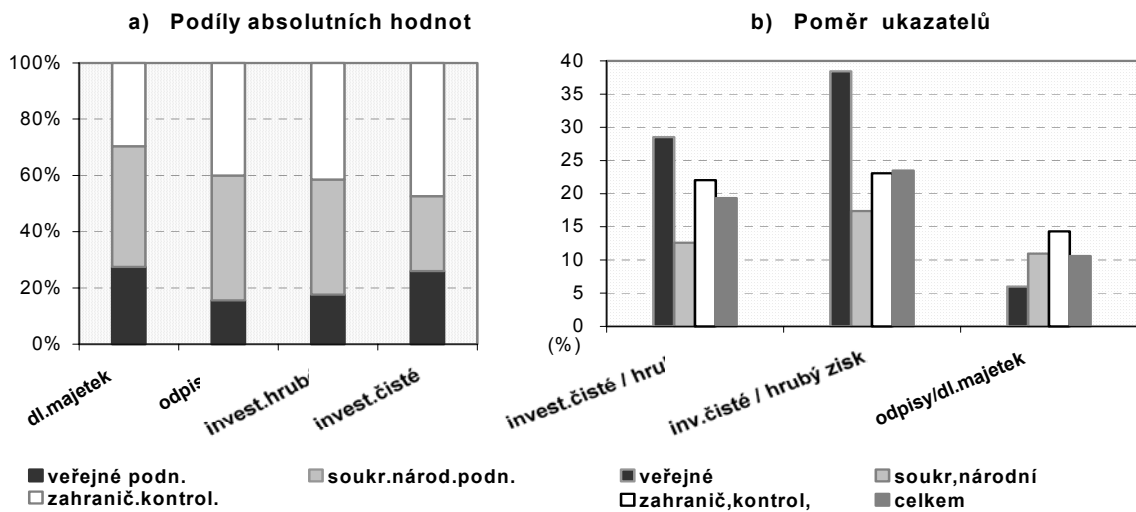

Orientaci ve struktuře investic do dlouhodobého majetku produkčních podniků usnadní grafy 8. Podrobněji však bude tato problematika rozebrána v dalších kapitolách.

Z hlediska sektorové struktury produkčních podniků jsou zřetelné odlišnosti v hospodaření nejen podniků zahraničních a domácích, ale i u domácích podniků veřejných a soukromých veřejných. Jejich porovnání se zahraničními podniky bylo proto provedeno samostatně. K tomuto vzájemnému porovnávání vždy dvou ISEKTORŮ bylo využito poměrných hodnot příslušných ukazatelů za dané ISEKTORY, tzn. $poměr_{31}$ je poměr hodnot ukazatele podniků zahraničních a veřejných; $poměr_{32}$ je poměr hodnot ukazatele podniků zahraničních a domácích soukromých

Grafy 8

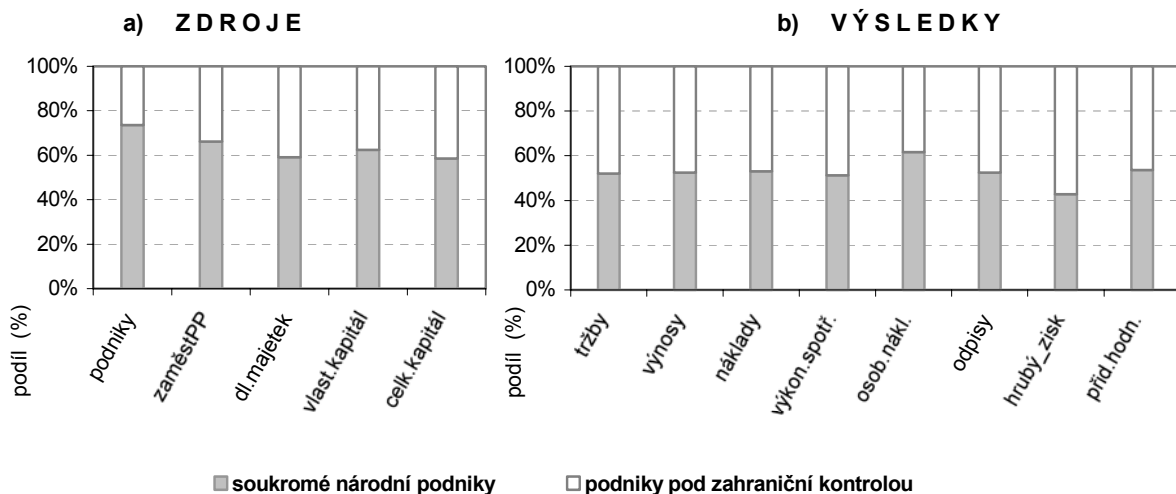
Produkční podniky - investice

3.2.1 Produkční podniky - porovnání podniků zahraničních a soukromých domácích

Porovnání podniků domácích soukromých s podniky zahraničními ukazuje vyšší náročnost domácích soukromých podniků na zdroje lidské, zatímco zahraniční podniky mají vyšší náročnost na zdroje kapitálové. Počet zaměstnanců zahraničních podniků je v tomto případě poloviční ($poměr_{32} = 0,5^2$), jejich kapitálové zdroje jsou relativně vyšší ($poměry_{32}$: vlastní kapitál $0 = 0,6$; celkový kapitál / pasiva $= 0,7$). Srovnatelné - nepříliš odlišné - bylo využití celkových kapitálových zdrojů k financování dlouhodobého nefinančního majetku ($poměr_{32} = 0,7$) i k financování oběžných aktiv, reprezentovaných zásobami ($poměr_{32} = 0,8$).

Grafy 9 Produkční fy - poměr podniků soukromých domácích a pod zahraniční kontrolou

² $poměr_{31}$ = poměr příslušných ukazatelů u podniků zahraničních a podniků veřejných
 $poměr_{32}$ = poměr příslušných ukazatelů u podniků zahraničních a podniků domácích soukromých

Porovnání efektivity využívání lidských pracovních zdrojů na základě ukazatele účetní přidané hodnoty vyznívá jednoznačně ve prospěch zahraničních podniků (přidaná hodnota na zaměstnance je 65 proti 38 tis.Kč/měsíc). Vyšší je také efektivity využití kapitálových zdrojů celkem: rentabilita celkového kapitálu - pasiv (9,0 proti 4,8 %), rentabilita vlastního kapitálu (20,5 proti 9,2 %). při nižším podílu vlastního kapitálu z pasiv celkem (44,0 proti 51,8 %)

Nižší je u soukromých domácích podniků ve srovnání s podniky zahraničními také rychlost obrátu produkce, o které vypovídá vyšší doba obrátu zásob (35,9 proti 32,2 dnů). Potvrzením jsou také relace celkových tržeb ($poměr_{32} = 0,9$), nákladů ($poměr_{32} = 0,9$) a zásob ($poměr_{32} = 0,8$). Soukromé domácí podniky vykazují také mírně nižší rentabilitu tržeb (5,0 proti 7,3 %) i rentabilitu nákladů (4,6 proti 6,9 %) jako důsledek relativně nižšího hrubého zisku ($poměr_{32} = 1,3$) než jsou relace celkových tržeb a nákladů.

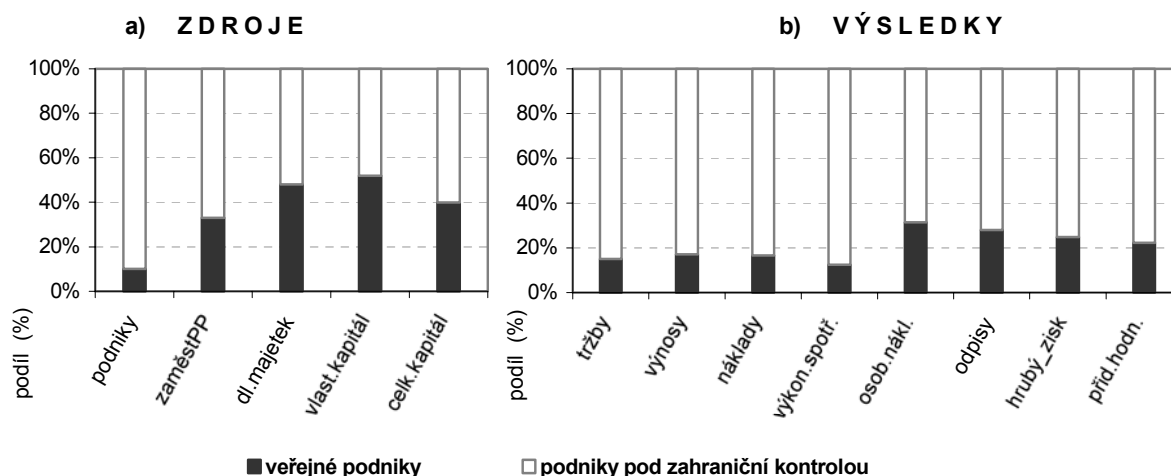
Vybavenost soukromých domácích podniků dlouhodobým majetkem je ve srovnání s podniky zahraničními relativně nízká ($poměr_{32} = 0,7$). Jejím zvýšení v budoucích letech nenasvědčují ani relace investic, které vyznívají - na rozdíl od srovnání s veřejnými podniky - výrazně ve prospěch podniků zahraničních ($poměr_{32} \text{ hrubých investic} = 1,0$; $poměr_{32} \text{ čistých investic} = 1,8$). Čisté investice představují u soukromých domácích podniků pouze 12,6 % investic celkových - hrubých a je to 17,4 % z hrubého zisku, zatímco u podniků pod zahraniční kontrolou jsou srovnatelné podíly 22,1 a 23,1 %.

Poměry objemů přímého vývozu a dovozu i jejich salda potvrzují významnou roli podniků pod zahraniční kontrolou i ve vztahu k domácím soukromým podnikům ($poměr_{32} \text{ vývozu} = 2,9$; $dovozu} = 3,0$; $salda} = 2,7$). Z celkových 343,1 mld. Kč salda vývozu a dovozu produkčních podniků tak 238,1 mld. Kč (tj. 69,4 %) zajistily podniky zahraniční, soukromé domácí podniky pak 25,4 %.

3.2.2 Produkční podniky - porovnání podniků zahraničních a veřejných

Porovnání produkčních podniků zahraničních s podniky veřejnými vyznívá jinak než porovnání s podniky soukromými domácími. Zahraniční podniky mají proti veřejným vyšší náročnost na zdroje lidské než na zdroje kapitálové: počet zaměstnanců podniků pod zahranič. kontrolou je proti podnikům veřejným dvojnásobný ($poměr_{31} = 2,0$), zatímco poměry₃₁ kapitálových zdrojů jsou proti tomu nižší (pasiva celkem - 1,5; vlastní kapitál - 0,9). Z celkových kapitálových zdrojů zahraničních podniků je v porovnání s podniky veřejnými mnohem vyšší část využita k financování aktiv oběžných, reprezentovaných zásobami ($poměr_{31} = 3,8$), než do majetku dlouhodobého ($poměr_{31} = 1,1$).

Grafy 10 Produkční fy - poměr podniků veřejných a pod zahraniční kontrolou

Zahraniční podniky vykazují mnohem vyšší produktivitu práce na základě účetní přidané hodnoty. Přidaná hodnota na zaměstnance je 64,9 proti 37,5 tis.Kč / měsíc. Také rentabilita vlastního kapitálu i kapitálu celkem, dosahovaná za sledované období byla výrazně vyšší u podniků zahraničních než

u podniků veřejných (20,5 proti 6,2 % a 9,0 proti 4,5 %). Těto vyšší rentability vlastního kapitálu dosahují produkční podniky pod zahraniční kontrolou při mnohem nižším podílu vlastního kapitálu z kapitálu celkového (pasiv) (44,0 proti 71,8 %).

Jinak vyznívá hodnocení rentability veřejných podniků při porovnávání hrubého zisku s ukazateli výnosů nebo nákladů - ziskové marže z tržeb a rentability nákladů. Hodnoty těchto ukazatelů jsou u zahraničních podniků nižší než u podniků veřejných (7,3 proti 13,6 % a 6,9 proti 11,6 %). Je to důsledek toho, že u veřejných podniků je hrubý zisk (*poměr₃₁ 3,0*) dosahován při relativně nižších nákladech (*poměr₃₁ 5,1*) i tržbách (*poměr₃₁ 5,7*) než u podniků zahraničních. Relativně nízké tržby se pak projevují i v mnohem delší době obratu zásob (32,2 proti 48,5 dnů)

Zásahy státu do ekonomiky veřejných podniků - státní dotace provozního i investičního charakteru, cenová regulace ... - vedou k umělému zvyšování či snižování výnosů a nákladů, ale také hodnoty dlouhodobého majetku a vlastního kapitálu. Je to zřejmé např. z porovnání podílů tržeb z celkových výnosů (podniky zahraniční 89 %, domácí soukromé 88 %, veřejné 76 %) a z podílů výkonové spotřeby na celkových nákladech (podniky zahraniční 68 %, domácí soukromé 63 %, veřejné 49 %). Vypovídací schopnost ukazatelů rentability je tím pak zneprůhledněna a jejich využitelnost pro porovnání ekonomické efektivnosti s podniky působícími v reálném tržním prostředí je silně omezená.

Důraz na financování dlouhodobého majetku v sektoru veřejných podniků a přístup němu lze dobře demonstrovat na *poměrech₃₁* ve vztahu k investicím. Je zde opět zřetelný nepoměr mezi relativně nízkou hodnotou hrubých investic a relativně vysokou hodnotou investic čistých, po odečtení odpisů, (*poměr₃₁*: *čisté investice³ = 1,8*, tj. 11 proti 20,3 mld. Kč), u *hrubých investic⁴ je přitom poměr₃₁ = 2,4*, tj. 39,0 proti 91,8 mld. Kč. Veřejné podniky dosahují také mnohem vyššího podílu čistých investic z hrubého zisku (39,5 proti 23,1 %). Rozdíl mezi relativní hodnotou hrubých a čistých investic je důsledkem relativně mnohem nižších odpisů u podniků veřejných, a to jak při porovnání absolutních hodnot u obou ISEKTORŮ (*poměr₃₁ = 2,6*), tak při porovnání podílů odpisů z dlouhodobého majetku (podniky zahraniční 14 %, domácí soukromé 11 %, veřejné 6 %). Relativně nižší odpisy u veřejných podniků souvisí pravděpodobně s jejich rozkládáním na delší časové období v důsledku orientace na velmi dlouhodobé investice (infrastruktura, doly, elektrárny apod.). Relativně nižší odpisy se ovšem promítnou do relativně vysokých hodnot dlouhodobého majetku (*poměr₃₁ = 1,1*) a současně snižují celkové náklady, což napomáhá k vyššímu hrubému zisku. Také toto účetní promítnutí relativně nízkých odpisů pak přispívá ke vzniku rozporu mezi relativně vysokou rentabilitou nákladů a relativně nízkou rentabilitou kapitálu u veřejných produkčních podniků.

Ve srovnání s podniky zahraničními mají produkční podniky veřejné relativně velmi nízkou váhu z hlediska podílu na vývozu a dovozu. Je to zřejmé i na hodnotách *poměr₃₁* přímého vývozu a dovozu i jejich salda (*poměr₃₁ vývozu = 19,5; dovozu = 26,0; salda = 13,4*).

Shrnutí 3.2

Produkční podniky

- Uvedená čísla ilustrují, že produkční podniky pod zahraniční kontrolou dokáží mnohem efektivněji využívat pracovní zdroje lidské i kapitálové ve srovnání jak s podniky veřejnými tak se soukromými domácími podniky. Dokumentují také jejich výrazně vyšší vývozní potenciál.
- Z porovnání podílů tří ISEKTORŮ pro různé ukazatele vyplývá, že z hlediska zaměstnanosti má ve sféře nefinančních produkčních podniků stále rozhodující místo sektor domácích soukromých podniků.
- Z hlediska ukazatelů, charakterizujících růst ekonomiky (přidané hodnoty a hrubého zisku), začíná však váha podniků pod zahraniční kontrolou vyvažovat úlohu soukromých národních podniků a z hlediska salda vývozu a dovozu mají zahraniční podniky úlohu rozhodující.

³ Čisté investice = pořízení dlouhodob. majetku vč. pozemků - odpisy

⁴ hrubé investice = pořízení dlouhodobého hmotného a nehmot. majetku, vč. pozemků

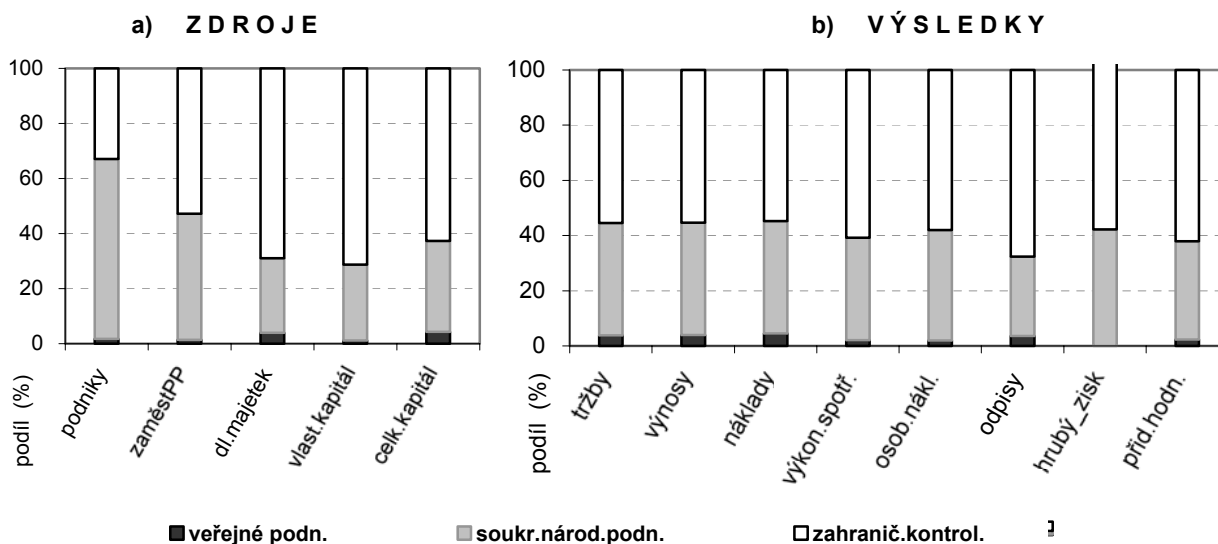
- Základní problémy domácích produkčních podniků mají rozdílný charakter u podniků veřejných a soukromých. Velkým problémem produkčních soukromých domácích podniků je relativně nízká vybavenost dlouhodobým majetkem a relativně nízké investice, které signalizují do budoucna spíše prohlubování tohoto problému, než jeho řešení.
- U produkčních podniků veřejných signalizují poměrové finanční ukazatele problém nízké efektivity relativně vysokých investic do dlouhodobého majetku. Na problém ukazuje nízká rentabilita kapitálu ve srovnání s relativně vysokou rentabilitou nákladů a ziskovou marží z tržeb. Tento nepoměr je důsledkem nesouladu mezi krátkodobými provozními náklady i výnosy a dlouhodobými výdaji investičního charakteru. Je vyvolán netržními zásahy státu do ekonomiky veřejných podniků (dotace, cenová regulace ...). Přitom je současně významně narušována vypovídací schopnost finančních ukazatelů při posuzování ekonomické efektivity veřejných podniků.

3,3 Obchodní podniky

Obchodní firmy se 100 a více zaměstnanci dosahují podílových hodnot pro různé ukazatele jednotlivých ISEKTORŮ cca od 0,5 do 33 % - viz tabulka IV. v příloze. Výjimku tvoří opět tržby za prodané zboží, které u obchodních firem představují cca 82 až 89 % z celkové hodnoty tohoto ukazatele. Druhou výraznou odchylkou mezi ukazateli podílových hodnot je saldo přímých vývozů a dovozů, které je v případě obchodních podniků záporné.

Porovnání postavení - váhy obchodních podniků jednotlivých ISEKTORŮ na základě vybraných finančních ukazatelů zdrojů a výsledků umožňují následující grafy 11.

Grafy 11 Obchodní podniky - podíly ISEKTORŮ

Při analýze sektorové struktury je u obchodních firem rozhodující porovnání sektoru podniků pod zahraniční kontrolou a sektoru soukromých národních podniků a podnikatelů. V sektoru podniků veřejných bylo zaznamenáno pouze osm obchodních firem s 2,1 tis. zaměstnanců, což představuje řádově nižší podíl, než je tomu u podniků pod zahraniční kontrolou a podniků soukromých národních - viz grafy. Vzhledem k jejich velmi nízké váze se tato analýza samostatně nezabývala problematikou obchodních veřejných podniků.

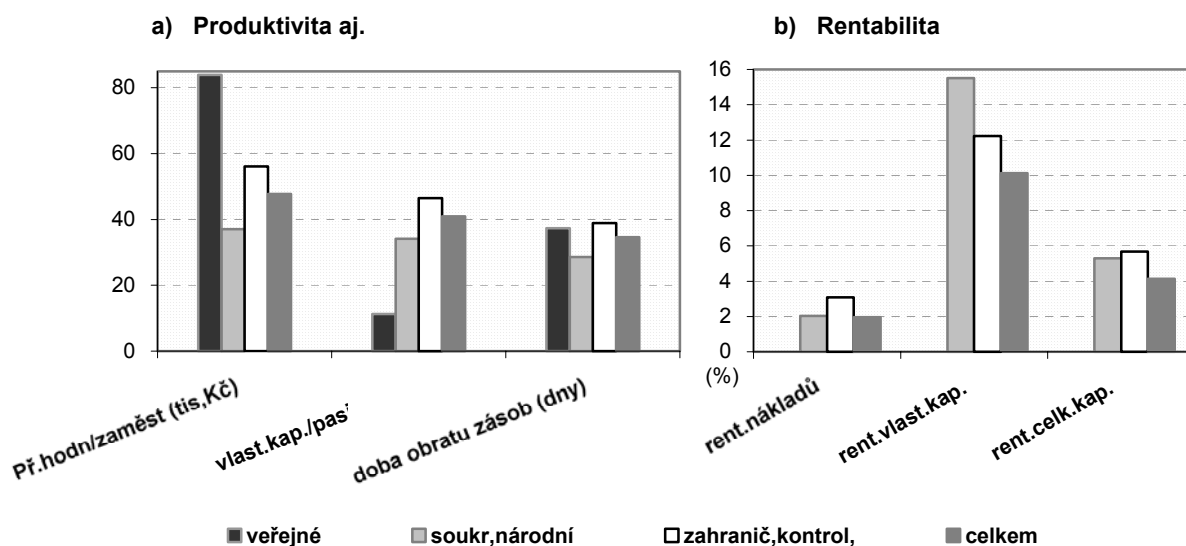
3.3.1 Obchodní podniky - porovnání podniků zahraničních a domácích soukromých

Obchodní firmy mají v poměru k produkčním firmám v ISEKTORu zahraničních podniků mnohem významější pozici, než je tomu u podniků soukromých domácích - viz podíly podle jednotlivých ukazatelů v tabulkách kap. 2.1 a) až e) a v příloze tab. V. + grafy VI.

Zahraniční obchodní firmy zaměstnávají zhruba srovnatelné množství zaměstnanců jako firmy soukromé domácí (81 proti 70 tis.; $poměr_{32} = 1,2$). Jen mírně vyšší jsou $poměry_{32}$ ukazatelů tržeb za zboží (1,3) i celkových nákladů (1,3). Přitom však zahraniční podniky dosáhly dvojnásobné hodnoty hrubého zisku ($poměr_{32} = 2,0$). Relativně vyššího hrubého zisku dosáhly zahraniční podniky při relativně vyšším stavu zásob ($poměr_{32} = 1,8$) a delší době obratu zásob (38,9 proti 28,6 dne). Tyto ukazatele se promítly do jejich vyšší rentability tržeb (3,1 proti 2,1 %) i rentability nákladů zahraničních podniků (3,1 proti 2,0 %).

Zahraniční obchodní firmy dosáhly lepších výsledků také z hlediska účetní přidané hodnoty: ($poměr_{32} = 1,7$). Produktivita práce, vyjádřená přidanou hodnotou na zaměstnance, představuje 56 proti 37 tis. Kč / měsíc. - viz grafy 12.

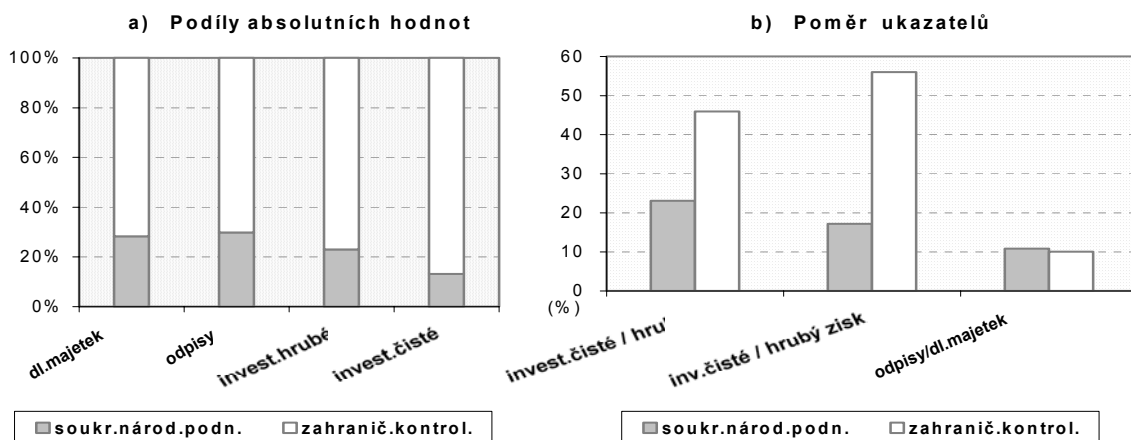
Grafy 12 Obchodní podniky - poměrové finanční ukazatele

Výrazný rozdíl se projevilo v investiční aktivitě obchodních zahraničních podniků ve srovnání s podniky soukromými národními ($poměr_{32}$ hrubých investic = 3,3, čistých investic = 6,6). Několikanásobně vyšší je také jejich poměr čistých investic a hrubého zisku (56 proti 17 %) - viz grafy 13.. Investiční aktivita se promítla do hodnoty dlouhodobého majetku ($poměr_{32} = 2,5$). Tyto vysoké investice znevýhodňují – pravděpodobně jen dočasně – zahraniční obchodní podniky z hlediska rentability vlastního kapitálu (12,2 proti 15,5 %).

Grafy 13

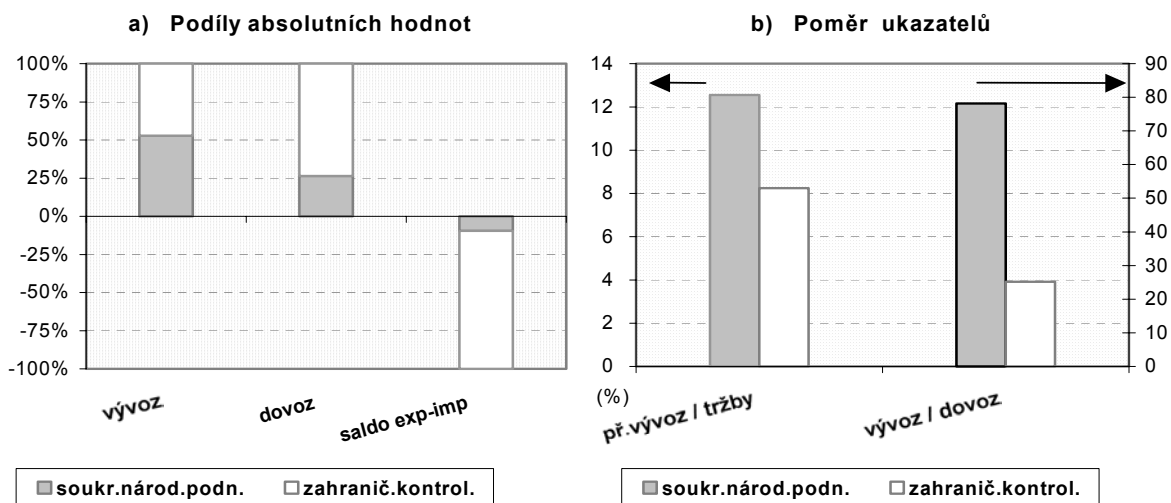
Obchodní podniky - investice

Druhý výrazný rozdíl mezi soukromými domácími a zahraničními obchodními podniky je zřejmý z porovnání vývozu a dovozu a zejména jejich salda u obou ISEKTORŮ. *Poměr₃₂* dovozu je 2,8, vývozu jen 0,9. Záporné saldo (vývozy-dovozy) pak bylo u zahraničních obchodních podniků řádově vyšší (-120 proti -13 mld. Kč, tj. 88,8 proti 9,4 %). Uvedená poměrná čísla a zejména salda (vývozy-dovozy) hovoří o jednoznačné převaze podniků pod zahraniční kontrolou při dovozu zboží - viz též grafy 14. (Při analýze bohužel nebylo možné blíže strukturovat zboží pro konečnou a výrobní spotřebu, ani výrobky a suroviny (např. ropa, plyn...)).

Grafy 14

Obchodní podniky - vývoz - dovoz

Shrnutí 3.3

Obchodní podniky

- V roce 2003 měly u obchodních firem nejvyšší váhu zahraniční podniky - tzn. lehce nadpoloviční podíl z počtu zaměstnanců a z tržeb za prodané zboží obchodních podniků (cca 53 a 55 %). Mírně nižší podíly (cca 46 a 41 %) připadaly u těchto ukazatelů na soukromé domácí podniky, podíly obchodních veřejných podniků představovaly jen cca 1 a 4 %.

- Zahraniční obchodní podniky pod zahraniční kontrolou dosáhly vyšší ekonomické efektivity než obchodní firmy domácích podniků - měřeno produktivitou práce na základě přidané hodnoty i rentabilitou tržeb, nákladů a kapitálu.
- Obchodní podniky pod zahraniční kontrolou vykazují výrazně vyšší investice (hrubé i čisté) do dlouhodobého majetku než podniky soukromé národní. Hodnota tohoto majetku podniků pod zahraniční kontrolou byla ke konci roku 2003 proti obchodním domácím soukromým podnikům více než dvojnásobná.
- Přímé vývozy obchodních soukromých domácích podniků mírně převyšují vývozy obchodních zahraničních podniků, u dovozů i salda dovozů a vývozů je tomu však výrazně naopak, záporné saldo zahraničních firem je desetinásobné.